

A GROF SZÉCHÉNYI CSALÁD LEVÉLTÁRA.

DR. ÁLDÁSY ANTALTÓL.

I.

A Széchényi nemzetség levéltárának alakulásáról a levéltár aktái csak a XVIII. századtól kezdve tudósítanak. A legelső akta egy 1752-ből származó törvényes intés, melylyel Széchényi Zsigmond gróf Zarka Máriát, néhai Skublics Sándor uradalmi fiskális és meghatalmazott özvegyét a családot illető, férjénél volt iratok visszaadására felhívja.¹ Ekkor már a nemzetségnek közös családi levéltára volt, melynek rendezését és lajstromozását az akkor élő Széchényi testvérek Ignác, Zsigmond, Antal és László közakarattal elhatározták. Á lajstrom másolata mindegyik testvérnek átadatott volna, és az egész levéltár Széchényi László őrizetére bízni határozottatott. 1754-ig azonban e határozatok csak részben hajtattak végre, mert ez évi június 29-én kelt levelében Antal gróf sürgeti a munkálatoknak végre hajtását, nehogy a levéltár anyaga valahogy elkallódva, a családnak ebből kára legyen. Ugy látszik Zsigmond gróf volt az, a ki a dolgot húzta-vonta, és ügylátszik a testvérek egyike, Ignác gróf az oklevelek beszolgáltatásáról, mely a lajstromozás föltétele volt, nem akart tudni. »... kérek szívem eöcsém! fogadj tanácsom — írja Széchényi Antal gróf idézett levelében — hat menyen már ezzer végbe ezen közjavunkra czélzó akaratumk, melynek ha ezzer vége szakad, könnyő dolog Ignácznál lévő levelekrül disponálnunk.«²

A levéltár ekkor Széplakon őriztetett, Zsigmond gróf felügyelete alatt, jóllehet nem ő, hanem Ignác volt a legidősebb. Zsigmond-

¹ Családi levéltár I. kötet 14. szám. I. csomag 1. szám.

² Családi levéltár I. köt. 14. sz. I. csomag 2. szám.

nak 1769-ben bekövetkezett halálakor annak özvegye gr. Cziráky Mária intézkedett róla. Az archivum őrizete a legidősebb testvérré Ignácra nézett, ki azonban a levéltárhoz nem férhetett. 1769 október 19-én törvényesen inti sógornőjét, hogy meghatalmazottjának Artner Farkasnak a családi levéltárat lepecsételtetni engedje.¹ Azonban minden atyafiságos és törvényes megkeresés dacára az özvegy nem volt hajlandó a levéltárat sógorának átadni, a mint ez Sopron vármegyének 1775 február 8-án kelt intéséből kitűnik.²

A Széchényi Ignác grófnál lévő levelek a gróf halála után még egy intésre szolgáltatottak okot. Az okmányok, melyek részben a családi levéltárból szedettek volt elő, a gróf titkáranál Kalina, Ferencznél voltak, kit Széchényi Ferencz gróf, mint Ignác gróf jogutóda és örököse Vasvármegye részéről az okiratok visszaadása végett megintetett.³ Kalina erre késznek nyilatkozott, csupán néhány hónapi halasztást kért a munka lebonyolítására, hogy a neki az elhunyt gróf és neje által átadott aktákból a levéltárba való iratokat kikeresse.⁴ E munkával 1797 márcziusára elkészült. Márczius 21-én jelenti ki Ferencz grófnak, hogy az iratokat 64 fasciculusban rendezte és kéri őt, hogy elszállításuk iránt intézkedjék.⁵

A levéltár időközben Kis-Czenkre vitetett át és őrizete Dallos Mártonra volt bízva, a ki a levéltárat alapjából rendezte, elenchust készített hozzá, az iratokat signálta, és a hiányzókat az elenchusban külön megjelölte. E munka 1790-ban már csaknem be volt fejezve, a mint erről Dallosnak ez évi augusztus 13-án gróf Széchényi Ferencz-hez intézett leveléből értesülünk.⁶ Ekkor már csak a német nyelven írott és a főpénztárra vonatkozó irományok voltak hátra, melyek lajstromozva még nem voltak. A vegyes akták száma ellenben már annyira felszaporodott, hogy a megfelelő rubrikákba nem férvén el, azok kulcsok szerint különböző kötegekbe osztattak szét.⁷

¹ U. o. 4. szám.

² U. o. 5. szám.

³ Vasvármegyének 1796 december 8-án kelt tudósítványa. U. o. 9. szám.

⁴ U. o.

⁵ U. o. 10. szám.

⁶ U. o. 11. szám.

⁷ U. o. 11. szám.

Széchenyi Ferencz gróffal a levéltárra nézve is új korszak kezdődik. 1820 február 12-én fiaihoz, Lajos, Pál és István grófokhoz egy körlevelet intézett, mely a levéltárba részükről beszolgáltatandó irományokról szól és a mely javaslatot a három testvér el is fogadta. E nagyérdékű irat a maga egész terjedelmében így hangzik:

Lieber Louis, Paul und Stephi!

Nachdem ich mit unbeschreiblichen Vergnügen sehe, dass Ihr nich nur um die Befestigung Eurer Besitzungen das Nöthige und Abgängige anzuschaffen besorgt seyd, sondern auch kleinweis neue Anwerbungen bereits gemacht habet, und actu machet, deren Ackten weil selbe oft verwickelt sind, besondere Aufmerksamkeit, Ordnung, und Verwahrung erheischen, um einst in Frage gestellt ordentlich vorgewiesen und behauptet werden zu können; so rathe ich zwischen Euch folgendes Gesetz schriftlich und unvermeidlich festzusetzen; dess an einem bestimmten Tage jährlich jeglicher Bruder die Aquisitional-Documente in origine mit einem Extract, dem Familie-Archivär gegen einen Revers übergeben zu haben, sich bestätigen liesse und sodann sich jeglichen Familie-Schriften-Verlustes wegen sicher stellte, welcher wenn jede Linie für sich ein Archiv formiren wolte, bestimmt erfolgen müsste.

Dass also zur Erreichung dieses Zweckes ein Anfang gemacht werde, hätten die dreÿ Brüder zuerst über den Termin des Congresses, wo? und wann? jetzt gleich da noch die Oeconomie die Gegenwart der Directoren entbehrlich macht, zu decidiren, und alsogleich Ihren Directoren zu befehlen: alle ähnliche Ackten und das Urbarium, Ius Patronatus, oder wie immer die Aquisitionen betreffenden, oder das Ius et Usum vertheidigenden Schriften, so wie auch alle Mappen und ihre Brouillons und die dazu gehörigen Urkunden, die sie am Theilungstage mitgenommen bis an heute noch bey sich bewahren, oder ansonst noch bey Händen hätten, mitzubringen, die bedeutenden originalien von selben mittlerweile bis zur Ernennung eines Archivärs, Herrn Director von Tibolth gegen Revers zu übergeben, sich pro statu notitiae die Abschriften davon entweder nur extractive oder per extensum vorbehalten, die Schriften aber von geringerem Belang, oder welche ganz unbedeutend sind, dort in gremio vertilgend. Und diese Operation wäre alle Jahre einmahl zu unternehmen, und es gethan zu haben, im Archiv-Protocoll zu beurkunden.

Wien den 12-ten Febr. 820.

Fr. G. Széchenyi L. S.

Diesen väterlichen Raht unseres ersten und grössten Wohlthäters und Freundes haben Wir unterschriebenen Brüder nach

vollkommener Ueberlegung als ein sicheres Mittel zur Aufrechterhaltung unserer Rechte für jetzt und die Zukunft unwandelbar zu beobachten und durch unsere Beamte beobachten zu lassen beschlossen; wesswegen Wir den von unsern guten Vater eigenhändig unterschriebnen Vorschlag durch unsere Namenszüge hiemit bekräftigen und wollen, das dieses Original in dem Familie-Archiv aufbewahret werde und für uns und unsere Nachkommen unsere und ihr Beamten zur bleibenden Richtschnur diene. Wien d. 13-ten Febr. 820.¹

L. S. Louis Graf Széchényi.
L. S. Stephan Graf Széchényi.
Paul Graf Széchényi.
L. S.

Széchényi Ferencz gróf 1820 december 20-án elhalálozott. Halála előtt december 11-én kelt új végrendeletében a levéltárra vonatkozó intézkedéseket is tett és pedig úgy a levéltár elhelyezésére mint a szükséges költségekre nézve. Végrendeletének erre vonatkozó pontjai a következők:

16° Mivel a sopronyi Házam az ahoz szerzett kisebb házzal együtt az Iványi Majoratushoz kaptasoltatott, ezen kisebb ház pedig fel nem építettett és általam talán fel sem építtethetne: tehát hogy a most fenálló sopronyi Házamban eddig conservált Familiánk Archivuma iránt azon esetben is, ha tudniillik ezen Házak oly finak jutnának, a kit a hazai törvényünk szerint az Archivumnak conservatioja nem illelne, akadály a testvérek között ne támadhasson, akarom, hogy kedves feleségem halála után azon fiam, a kire az Iványi Majoratus jutand, ezen kissebb házat általam aláíratott és a familiánk Archivumába tétetett Plánumok szerint felépíttse (hanem tsak a külső formára és az Archivum és az Archivarius számára kijelelt lakó helyére és annak appertinentiáira nézve, a mint tudniillik azon Planumokban kijeleltettek) szabad akarattýára hagyván azon fiamnak, kinek feleségem halála után, vagy ennek akarattýával még éltében ezen Házak az Iványi Majorátussal bírásába jutnának, a többi szobáknak és hajlékoknak szabad akarattýa szerint leendő elintézését. Mivel tsak azon rész választatik el a Majoratustól és a többi fiaimmal a kitett czélra nézve közös, melly az Archivumra és az Archivarius lakására és annak appertinentiáira örökös időkre a többször említett Pla-

¹ U. o. 14. szám. Eredetije I. köt. 4. sz. IV. csom. 296. G. alatt.

numokban kifejeletett. Hogy pedig ezen sopronyi ujj épületnek (mellyben örökké a familiának leveleit conserváltatni akarom) felállításában fiaimnak segedelmére lehessek, e végre rendelem, hogy azon tőke pénzem, mely a borkereskedésben Pincze inspectorom számadása alatt a Bozi pinczékben vagy a bor speculatiobéli hordóimmal együtt (de csak kedves feleségem halála után, kinek mind ezen speculationnak használását éltéig, mind pedig azon tulajdon asztali boraimat, mellynek holtom után a speculatiobéli borokon kívül a Pinczékben, hordókban vagy butéliákban található fognak, szabad dispositiójára hagyom) fordíttassék. De mivel ezen most említett tőke pénzem (melly a hordókkal együtt csak nem negyven ezer forintot téssen) a kirendelt építésre akkor elegendő nem lehetne, és illendő, sőt igazságos is volna, hogy a a közös írásoknak bátor elhelyezésére mindenik fiam concurrenlyonl akarom tehát, hogy azon fiam, a kit minden időkre az Iványi Majoraton következőképpen a sopronyi kétházak is illetni fognak, az Archivum és Archivarius épületjeinek conservatiójára és bátorságára örökre köteleztessék, a másik két fiam pedig (akiknek tudniilik a Pölöskei és Segesdi Majoratusuk jutandanak) egyenlőképen a kisebb Háznak a Plánumok szerint leendő tökéletes felépítésre pénzeikkel concurrenlyanak. De hogy ezeknek incassatiójába nehézség ne legyen és az által az építés ne hátráltassék ezen két fiam tehát azon summákat, melyek a fenemlített bor speculatiobéli capitalison kívül még az építésre kívántatnának, azon activa capitalisaimból, mellyek holtom után és feleségem halála után maradnak és három egyenlő részre osztatnak, egyenlőképpen kipótollyák.

17. Hogy a familiának Archivumának gondviselése és az Archivarius választása és fizetése iránt is, halálom és respective feleségem holtá után bizonyos és állandó rend tartathassék, akarom tehát, hogy az Archivumnak gondviselése Hazai Törvényünk rendelkezése szerint is mindenkor a Familiának legöregebb fián vagy seniorán maradjon. Az Archivariusnak választása pedig a senior és Majoratusok birtokosainak egyenlő akarattyával tétessen, úgy, hogy a kiben a többség megegyez, vagy ha a votumok egy arányosak lennének, ez esetben a kire a senior voksol, az neveztesen ki Archivariusnak. Fizetése pedig legyen esztendőnkint két ezer forint conventios pénzben, melly fizetés hogy rendessen megadat-

hassék és fiaim terhe nélkül tétethessék; tehát annak fejében adatassék el a Bétsi külső Land-strasse nevű városban 237 Numerus alatt lévő Házam kertyével és a háznak minden mobiliáival együtt, ha tudniillik kedves feleségem özvegyi lakásának azt megtartani nem kívánná, melly esetben az eladásból bévett Capitalist ött percentusara biztos 's bátorságos helyre költsön kiadni kérettetik, az interessét magának éltéig özvegyi lakás helyett megtartván, az eladandó házi mobiliákból pedig más lakására és szabad dispositiójára azt és annyit választván, a mennyi nékie tetszeni fog. — Melly rendelésem szerint tehát ezen Capitalisnak Interesse tsak kedves feleségem halála után fog az Archivariusnak fizetésére fordittatni, üdő közben pedig, mint az Archivariusnak említett fizetésében, mint pedig a familia jussait érdeklő perbeli és egyéb törvényes költségekben a familiának minden birtokos tagjai úgy is egyenlően concurrálni köteleztetnek. Továbbá ha ezen fenemlített háznak eladásából nagyobb capitalis mint a melly a két ezer forintoknak conventios pénzben az ött percentumboli Interestnek kitermesztésére szolgálna, nyerettenne, tehát a felesleg való summa kedves feleségem halála után a többi activa capitalisokkal együtt fiaimra szálljon s ellenben ha az eladásból bájövő summa a negyven ezer forint capitalist ezüstpénzben fel nem ütné, tartozzanak fiaim az activa capitalisaimból azt negyven ezer forintokig conventios pénzben ki pótolni.«¹

Mint ebből látjuk, Széchényi Ferencz gróf a levéltár elhelyezéséről, valamint a levéltárnoki javadalmazásról elég jól gondoskodott.

Ferencz gróf halála után a levéltárra vonatkozó rendelkezések végrehajtása fiaira maradt. A három testvér, Lajos, Pál és István ennek foganatosításától ugyan nem idegenkedtek, mindazonáltal a testvérek között némi differentiák támadtak. A családi levéltárnak erre vonatkozó iratai hézagosak és a vitás kérdések kifejlődése és lebonyolítása nem eléggé világos. Annyit látunk, hogy első sorban a borspeculatioból eredő összeg adott nehézségekre okot. Ez az összeg ugyanis, melyet Ferencz gróf a maga egészében a becslésnek megfelelőleg 38,000 forintban vett fel, tényleg jóval ez ösz-

¹ U. o. 15. szám.

szegen alul maradt. Az a kérdés merült már most fel, vajon a három testvér a hiányt egyenlő arányban fedezze-e, avagy Pál gróf, a ki a Szt.-Iványi majoratust nyervén, a végrendelet értelmében az épület fenntartására hivatva volt, nem tartozik-e ezt a differentialis $\frac{1}{3}$ részt megfizetni. Pál gróf ezt úgy látszik nem volt hajlandó tenni. Ez irányban 1826 augusztus 20-án a grófi uradalmak ügyésze Chopó Móricz oly értelemben nyilatkozott, hogy a vitás $\frac{1}{3}$ rész megfizetésére Pál gróf is kötelezve van, még pedig az atyai végrendelet értelmében.¹ Hasonlókép nyilatkozott Pál gróf e tárgyban levelére gróf Cziráky Antal, mint a végrendelet végrehajtója 1827 december 6-án kelt levelében.² A testvérek között a levéltár építésére nézve végre 1828-ban megegyezés jött létre. E megegyezésről Pál gróf ez évi június 5-én Ernuszt József uradalmi kormányzójához intézett levelében így szól:

»In Betriff des Archivs Baues machte ich doch einen Vergleich — die Punkte sind folgende auf dem das gantze beruhen soll:

1. — Introductio cum argumentis hogy miért történt ezen substitutio.

2. — Házomba helet adok az Archivumnak örökre és conservalom.

3. — Archivarius quártélyt mind a három testvér fizeti.

4. — A Borspeculatiot Én által adom a Testvéreknek.

5. — Kapok a kettőtől 14,000 ft e. m.

6. — Ha egy successor fell forgattya *per totam curiam* mindenek jussai legyenek in salvis, mint ma voltak.

7. — Ha impetaltatna a Familia valamely actionarius által a Borspeculatióban, az Evectio *megmarad az atyai obligatorialisokra nézve.*

Wir haben ferner ausgemacht, dass unsere Directoren sich zusammensprechen und so bald möglich zusammen kommen sollen, um die darüber auszustellende Urkunde auszuarbeiten, doch so dass die Schrift oder einen jeden die fernere Waffen nehme, oder sie einen jeden gänzlich frei lasse. Die in den hier angeführten Punckten unterstrichenen Zeillen ging ich nur unter der Condition ein — wenn sie mir und meinen Erben nicht nachtheilig

¹ U. o. 19. szám.

² U. o. 21. szám.

sind. Zuletzt machten wir noch auch aus — dass die erste Einrichtung des Archivs von allen dreien getragen werde.«¹

A megállapodás irásba foglalása 1828 október 16-án Czenken történt. Ez egyezés daczára azonban korántsem volt az ügy végleg befejezve. Az 1821 január 16-án Bécsben kelt és Széchényi Ferencz végrendeletének végrehajtásáról szóló irat szerint a Szt.-Iványi majoratus Pál grófnak jutván, ő volt köteles a végrendelet 16. pontjának végrehajtását eszközölni. A másik két testvér kötelezte magát az esetleges többlet viselésére.² Azonban egyik év mult el a másik után és az építés még mindig nem vette kezdetét. A levéltár, illetve a soproni kisebb ház terveit még Széchényi Ferencz gróf készítette el. Ennek kivitele fölött támadt a differentia. Sajnos, a levéltár iratai csak töredékesen tudósítanak erről. A differentia kiinduló pontja a végrendelet 16. pontja volt. Lajos és István grófok, de főleg az első a végrendeletet a mint látszik, úgy értelmezték, hogy csak a levéltár és levéltárnoki lakás költségeihez tartoznak hozzájárulni, az épület többi részeinek költségeihez azonban nem. Valószínűleg már 1821 után folyt e pont körül a vita, mert Lajos gróf 1826 auguszius 26-án kelt levelében sürgeti, hogy az építkezés az atyai végrendelet értelmében végre megkezdessék, kijelentvén, hogy a reá eső költségeket minden vonatkozás nélkül viselni fogja.³ 1829-ben az ügy még mindig vajudott; április 6-án kelt levelében Lajos gróf újból sürgeti az építkezést megújítva a költségek fedezésére tett ajánlatát.⁴ 1829 május havában Lajos és Pál grófok személyesen értekeztek ez ügyben és május 22-én az előbbi levélben is kijelenti, hogy 1. az apai végrendelet szoros betartását kívánja, 2. Pál gróf köteles a levéltárt felépíteni, 3. a költségekhez annyiban kész hozzájárulni, amennyire e tekintetben az apai végrendelet őt kötelezi.⁵ Ekkor azonban már Pál gróf is megunta a dolgot. 1829 első felében kelt leveleiben, melyek a levéltárra vonatkozó iratsomóból hiányoznak, sürgette Lajos gróf abbéli válaszát, hogy miképen kívánja az építést megke-

¹ U. o. 64. szám.

² L. az erre vonatkozó kivonatot a 14. sz. I. cs. 36. szám alatti iratok között.

³ A levél másolata az I. 14. sz. I. cs. 36. sz. iratok között.

⁴ U. ott.

⁵ U. ott.

detni, valamint az építés költségeire nézve is nyilatkozatot kért.¹ Hasonlóképp irt Pál gróf István grófhhoz is, kit arra birt, hogy a költségvetést hagyja jóvá és kötelezze magát a reá eső részt bármikor megfizetni.² István gróf július 9-én Czenken kelt levelében a következőképp irt: » will ich Dir erklären 2º Dass wegen dem Archiv du nicht warten sollst und dessen Bau beginne. Ich werde bis 40,000 fl. W. W. den $\frac{3}{4}$ Theil inclusive zahlen was aber darüber käme in gleichen Theile mit meinen Bruder Louis. Hingegen verstehet es von sich selbst, dass der 3-te Theil unserer Weine, oder des dafür einkommenden Geldes, mein seyn wird Im Bau des Archiv's setze alle mögliche Oeconomie. Du weisst wie sehr ich jede Summe benöthige, und auf welcher edle Zwecke ich das ersparte verwende.«³

Lajos gróf július 13-án válaszolt a hozzá intézett kérdésre és pedig újból a régi álláspontja szerint, t. i. ragaszkodva az apai végrendelet 16. pontjában foglaltakhoz, mint a melyek szerinte minden kétséget kizárólag világosan intézkednek.⁴

A levéltári épületre nézve már Ferencz gróf készített tervrajzokat és költségvetéseket. Most Széchényi Pál gróf újabb tervet és költségvetést készített Hild Venczel soproni építész által. Az 1829 december 23-án kelt költségvetés szerint a levéltár és a levéltárnoki lakás költségei 29,075 frt 53 krt, a többi bérlakásoké pedig 27,857 frt $1\frac{1}{2}$ krt, összesen tehát 56,932 frt $54\frac{1}{2}$ krt tettek ki. Egy 1830 január 25-i helyesbítés szerint a levéltári költségek 31,441 frt 42 kr-ra, az összköltségek 56,892 frt 56 kr-ra rugtak volna. Tényleg az építkezés költségei egy, az iratok között található későbbi feljegyzés szerint 62,400 frtra rugtak.⁵

A költségvetést és tervrajzot Pál gróf testvéreivel közölte. Miután azonban a költségekbeni részesedésre nézve megegyezés nem jött létre, Pál gróf a törvény útjára lépett és 1830 június 8-án Lajos és István grófokat törvényesen megintette a költségek viselésére nézve és nekik a terveket és költségvetést kézbesítette.⁶

¹ Julius 1-én kelt levele u. ott.

² U. o. 26. szám alatt.

³ Másolata a 36. szám alatti iratokban.

⁴ Levele u. o. 27. szám alatt.

⁵ U. o. a jelzés nélküli iratok között.

⁶ L. a Lajos gróffal szemben tett intésről szóló bizonyítvány másolatát

Ő maga a költségvetés alapján 1830 augusztus 25-én Hild Venczel építómesterrel megkötötte a szerződést, melyet másolatban törvényes uton testvéreinek szintén kézbesítettet.¹ A szerződésben kimondatott, hogy az építkezésért 56,700 frtot kap kerek összegben (56,892 frt. helyett), melynek $\frac{1}{9}$ részét 1830 szeptember végén, további $\frac{1}{9}$ részleteket 1831 és 1832 augusztus végén fizetik le, a hátralévő 37,800 frt pedig 1835 augusztus végével folyósítatik. Köteles volt az építész az alapokat 1830-ban a tél beállta előtt elkészíttetni, 1831 őszére az épületet tető alá hozni, az épületet pedig legkésőbb 1832 augusztus végére lakható állapotban átadni. Megjegyzendő, hogy miután a levéltár elhelyezésére szolgáló kisebb ház roskadozó állapotban volt, az lebontás és ujjáépítés alá került.

Ezzel beállott a bonyodalom. Lajos gróf ugyanis sem a költségvetést, sem a szerződést el nem fogadta és kijelentette, hogy azokat magára nézve nem tartja kötelezőknek. A vármegyei bizonyítvány szerint Lajos gróf kijelentette, hogy ő az atyai végrendelet 16. pontjában foglaltaknak mindenkép eleget óhajtván tenni, az építésre szükséges 40 vagy 44 ezer forinton felül való rész felét, mint a segesdi majoratus birtokosa elfogadja, de csak úgy, azon mérték szerint, a mint azt az apja által helybenhagyott tervrajzok mutatják, nem pedig a Pál gróf által készíttetett tervek és költségvetések szerint. Hivatkozott e tekintetben Lajos gróf arra, hogy Hild Venczel 1826-ban az ő rendelkezésére az apja által helybenhagyott tervekhez költségvetést készített, a mely szerint a költségek csak 45,479 fl. 30 krt tettek ki. Ezért nem fogadja el a vele közölt szerződést sem, a melyben foglaltaknak fizetésére őt kötelezni nem lehet és újból is kijelenti, hogy a fizetésre nézve előző alkalmakkor tett kijelentéseit tarja kötelezőknek, minden egyéb költségvetésnek pedig ellentmond.²

Ennek a lépésnek természetes következménye az volt, hogy Pál gróf testvérei ellen 1831 január 24-én a dunántúli kerületi táblánál keresetet adott be, melyben testvéreit az atyai végrendelet idevonatkozó pontja értelmében a költségekben elmarasztalni,

a 36. számú iratok közt. U. ott ezen iratok egy másik másolata, melyből látszik, hogy az intést István gróf is megkapta.

¹ L. másolatban szeptember 3-áról keltezve u. o. a 36. szám alatti irományok között.

² U. ott 36. sz.

illetve azokbani participálásban elmarasztalni kéri.¹ A dunántúli kerületi tábla tényleg ily értelemben ítélte; az ítélet azonban föllebbezés folytán a királyi táblához került, mely azt 1834 február 1-én helybenbagyta. Innen föllebbezés folytán revisio végett a hétszemélyű táblához jött az ügy, mely ítéletét 1844 január 27-én hozta meg, helybenhagyván az előző forumok ítéleteit.² Miután a pör folyama alatt a pör tárgya Pál és István grófok között egyezség útján megszűnt, egyedül csak Lajos grófra szólott az ítélet. 1844 június 26-án a curia ítélete vele szemben a kőszegi királyi tábla ülnöke Igmándy Antal által fogatosítottatott, Kövesden salvo jure Lajos gróf részéről 28,350 frt tőke és ennek 13 esztendőre, 9 óra és 23 napra eső kamatai fejében 23,480 frt 45 kr. összesen tehát 51,830 frt 45 kr. le is fizettetett.³ Így e hosszú ideig huzódó pör végleg elintézését nyert.

Az épület időközben elkészülvén, Sopron város hatósága 1833 augusztus 14-én adta meg a lakhatási engedélyt.⁴ Ezzel a levéltár rendes hajlékot nyert. Rövid idővel ezután fölmerült ugyan a terv, hogy a levéltárt más épületbe, vagy másképen helyezték el és erre nézve folytak is levelezések, azonban a mint az elenchusba bejegyeztetett, a költöztetési terv nem került kivitelre.⁵

II.

A Széchényi Ferencz gróf által fiaihoz 1820 február 12-én intézett körlevélben foglaltakat a három testvér elfogadván és magát egy közös levéltár felállítására és az iratoknak abba való beszolgáltatására kötelezvén, Tibóly Mihály grófi levéltárnok 1821-ben betérjesztette a levéltár szervezésére és az eleuchusok szerkesztésére vonatkozó javasatait. E javaslatokat december 27-én Lajos és Pál grófok el is fogadták. A régi, Dallos Márton által készített rendezés és elenchus helyébe most új rendezést és elenchust ajánlott, betérjesztvén az elenchus mintáját és beosztását is. Az elfogadott javaslat alapján készült az elenchus és e

¹ U. ott.

² U. o. 82. szám.

³ Igmándynak 1845 január 22-én kelt bizonyáglevelé u. ott 83. sz. E bizonyáglevelé szerint a pör 1835 február 16-án rekesztetett be végítélettel

⁴ I. 14. I. 41.

⁵ L. a leveleket I. 14. I. 66. alatt.

javaslat a későbbi levéltárnokoknak is zsinórmértékül ajánlatott. A levéltárban jelenleg meglévő elenchesok nagyjából megfelelnek a Tibólth-féle tervnek, csakis némely részletben térnek el vette. Különben a Tibólth-féle terv pontosan végre nem hajtott, a jelenlegi nagy elenchus is csonka, így az indexkötet is hiányzik.

Tibólth javaslata a következőkép hangzott:¹

Reflexiones circa coordinationem Archivi Illustrissimae Familiae Comitum Széchényi.

Indices magna quidem cum industria sunt elaborati per defunctum D. Martinum Dallos, plures tamen naevi detecti qui novam Archivi coordinationem et Indicum elucubrationem necessariam reddunt.

1. Inter Juridica inveniuntur commixta oeconomica, criminalia, colonorum instantiae, Divisionales, quae sinistre ad rubricam juridicorum familiae posita sunt.

2. Sub rubrica *Varia* multa commixta comprehenduntur, quae ad specificas rubricas transponi debent, quorsum suapte pertinent.

3. Cum Index stabilis esse debeat, et non pro aliquot annis elaboratus minus recte aliquot rubricae in Indicibus specificae et separatim afferuntur nempe

a) Acta praedecessorum comitis Francisci a Széchényi, hoc partim ad suas, iam in indice designatas rubricae, partim ad Tractatus inter individua familiae transferri debent.

b) Acquisita comitis Francisci Széchényi: hae sub nomenclatures acquisite Bonorum exponi debent e. g. Visonta, Merenye, Olad, Lölle, Apáthi etc.

c) Correspondentiae, seu missiles implicis et fasciculis colligatae sunt juxta annorum seriem, hae in suas rubricas inseri debent, si ad iura familiae dilucidanda quaepiam contineant.

d) Acta, quae ad unam Rubricam spectant, non sunt pluribus inserenda e. g. Kőröshegy versus Kereki, item versus Szőlód etc. sub solo nomine, aut unica rubrica Kőröshegy exponenda sunt.

4. Novae Rubricae adornandae sunt e. g. Institutio Majoratum item Soproniensia acquisita, vel acta [possessorium domorum et fundorum in territorio urbis Soproniensis concernentia.

5. Quietantia, acquisitiones et meliorationes probantes, uti obligatoriales exolutae et quietantiae super exolutis interusuuriis e rationibus excipiendae et in suas rubricas distribuendae.

6. Index accuratus nominum personarum et locorum concinendus.

7. Rectior ordo rubricarum observandus.

8. Ad testamentarias dispositiones non tantum: Archi-Episcopi

¹ I. köt. 14. sz. I. cs. 16. szám.

et Primatis Georgii, qua principalis acquisitoris sed etiam reliquorum Familiae Széchényianae individuorum referendae sunt sub suis distinctivis rubricis e. g. Pauli Széchényi Archi-Episcopi, Francisci Comitis Széchényi.

9. Contenta tomorum indicis archivi forent sequentia.

Tomi I. 1. Dispositiones testamentariae. — 2. Institutio Majoratum. — 3. Acta decorem familiae concernentia. — 4. Tractatus varii inter individua familiae.

Tomi II. 1. Dominium Sárvári Felső-Vidék in genere. — 2. In specie Booz, Hidegség, Homok, Hegykő, Nagy- et Kis-Czenk, Peresztég, Kövesd, Horpács, Gógánfa, Ns.-Kér, Lövő, Uj-Kér, Ivány, Csér, Apáthi et Besenye, Olod cum Nagy- et Kis-Séé. — 3. Rőjtők, Musay, Széplak, Sarród, Ebergőcz, Loos, Sz.-Miklós, Vitnyéd, Csér, Felső- et Alsó-Szopor. — 4. Lédecz, Márcz, Czemendorf. — 5. Domos et fundos in territorio Soproniensi et Sabariensi concernentia acta.

Tomi III. 1. Acta sylvam N.-Erdő concernentia. — 2. Dominium Egervár in genere. — 3. In specie Egervár, Boldogasszonyfa, Gősfá, Dénesfa, N.-Kutas portis in Oszkó. — 4. Dominium Győrvár in genere. — 5. In specie Győrvár, Hegyfalú, Sz.-Lőrincz, Sz.-Ivány, Eördög Henye portis in Oszkó. — 6. Dominium Pölöske, Barnak, Barátokfa, Várerdő, Kellénk, Bak, Jütös, Náprádfa, Görbő, Bebes, Nagy-Kutas, provocative ad dominium Egervár. — 7. Dominium Sz.-Györgyvár in genere. — 8. In specie Sz.-Györgyvár, Mánd, Sz.-László, Sényye, Sz.-Mihály, Gyülevész, Kustyan, Magyarod, Kolom, Hídvég, Egenfölde. — 9. Dominium Reznek in genere. — 10. In specie Reznek, Sz.-Jakab, Lékafa. — 11. Zala-Sz.-György et Zsell. — 12. Bona Tóthágiensia. — 13. Dominium Bellatincz. — 14. Sz.-Benedek, Martonfa, Nádasd, Mindszent.

Tomi V. 1. Dominium Marczali in genere. — 2. In specie Marczali, Gadány, Bize, Táska, Látrány, Lölle, Buzsák, Somogyvár, Várallya, Puszta-Kovácsi, Kőröshegy, Gyugy, Puszta-Szemes, Maros-Juth. — 3. Felső- et Alsó-Segesd. — 4. Dominium Csokonya in genere. — 5. In specie Csokonya, Tarnócza, Gyöngyös, Kutfő, Visonta, Rinya, Ujlak, Bakháza, Darány, Barcs, Szentes, Komlósd, Péterhida, Lábod, Bolhó, Heresznye, Homok-Sz.-György, Szalok, Kálmánca, Merenye, Tóth-Sz.-György. — 6. Gyékényes, Zákány, Répás.

Tomi VI. 1. Dominium N.-Dorog in genere. — 3. In specie N.-Dorog, Földes, Fadd, Hencse, Paks. — 3. Dominium Korlátkő. — 4. Festetitsianam familiam concernentia acta.

Tomi VII. Acta diversa jura concernentia, utpote 1. Arva et Lietava. 2. Jus Battyanianum. 3. Moravicziano-Széchenyanum. 4. Gallenianum. 5. Possessoria in Ráró, Nizsider, Nyulas, Kőszegh, Kürth, Galgócz, Vindornya, Fok et Köveskut, Nagy- et Kis-Keszi. 6. Acta Vizkeletyana, Berthaiana, Eőszeiana. 7. Neo-aquistica.

Tomi VIII. 1. Originales Obligatoriales exolutae. 2. Quietantiae super exolutis interusuriis ordine alphabetico ordinatae.

Tomi IX. 1. Acta colonos concernentia. 2. Criminalia. 3. Protocolla fiscalium juridica. 4. Oeconomica acta. 5. Extractus Causarum.

Tomi X. Index generalis locorum et personarum ordine alphabetico adornatus.

Ez volt Tibolth javaslata, mely mutatja, hogy mily körültekintően igyekezett feladatát megoldani. E javaslaton kívül Tibolth még egy másik iratot is dolgozott ki, melyben felsorolja taxative, hogy miféle iratok helyeztessenek el a központi levéltárban. E kelet és aláírás nélküli javaslat, mely azonban minden valószínűség szerint szintén 1821-ben kelt, az előbbenit kiegészíti és a későbbi időkben is zsinórmértékül szolgált. Szólt pedig a következőképen:

Ad Archivum Generale inferri possent ac deberent.

1. Omnia instrumenta literalia et acta, jus et possessionum cujuscunque dominii, possessionis vel praedii etc. concernentia, uti sunt: contractus emtionales, venditionales, fassionales, transactiones, cambiales, protestationes, admonitiones, judicariae et alia similia.

2. Privilegia telonii, nauti, nundinarum et hae uti etiam alia regalia minora ut educilli, venationis etc. concernentia.

3. Parochiam et parochos tangentia, utpote visitationes canonicae, fundationales vel dotationes parochiarum contractus quoad beneficia parochorum utpote: pascuationis, lignationis, glandinationis aliaque similia, imprimis ad beneplacitum dominii vel ad personam collata, ne quando unus formari, aut consequentia inde necti possit. Huc pertinent etiam obligationes, quoad structuras, reparationes ecclesiarum, parochialium domorum etc. uti et ludimagistrorum.

4. Acta praestationes pro Publico concernentia, uti lignorum subministratio pro pontibus et similibus.

5. Contractus cum subditis, quoad beneficia pascuationis, lignationis, glandinationis, quoad praestationes urbanales, si imprimis perpetuitatem inducere, vel involvere videantur, — imo ipsi censuales contractus super beneficiis colonis datis, non essent superflui, ad probam in casu necessitatis praestandam, similia beneficia temporanea et censualia fuisse, ne consequentia perpetuitatis aut juris vel obligationis induci possit.

6. Regulationes, articuli promontiorum et praestationum juris montani, decimae etc. Contractus super allodialium vinearum venditionibus vinearum pro usu dominii.

7. Metales, transactionales et accordae in differentiis metalibus una cum mappis plagam controversam exhibentibus, requisitio scriptotenus facta ut testimoniales super metarum renovatione semper in

duobus exemplaribus expedirentur, unum pro archivo concernentis fiscalatus, aliud pro archivo generali deserviturum.

8. Contractus, tractatus varii inter individua familiae conservatu digni, et etiam successores obligantes.

9. Contractus dotalistici, seu matrimoniales, accordae super intertentione viduali, testamenta, executionales testamentorum, quia similia non tantum viventes, sed etiam eorundem successores respiciunt

10. Conscriptiones et divisiones bonorum et his connexa acta-

11. Processus expediti, vel etiam eorundem exemplaria domestica super qualibuscunque objectis.

12. Notabiliores determinationes comitatuum, civitatum, resolutiones regiae, jus vel possessorium familiae Széchényianae quoquomodo concernentes et successoribus etiam scitu necessariae vel ad defensionem et conservationem jurium, vel ad praejudicii aversionem deserviturae.

13, Similes in rebus urbarialibus regulationibus quoad querelas urbariales colonorum etc. emanatae.

14. Protocolla sedium dominalium, quae semper cum indicibus personarum per fiscales provideri deberent, uti et objectorum, quatenus generalis archivi elenchus inseri et debitus usus in casu necessitatis cum tempore etiam capi possit.

15. Quietantia super persolutis arendis decimalibus in Felső-Vidék Dominio pro episcopatu Jaurinensi, in Kövesd pro capitulo Jaurinensi, in comitatu Simeghiensi pro monte Pannoniae, in Maros pro episcopatu Veszprimiensi.

Az apjuk által kiadott körlevelet elfogadván, 1827 július 16-án a három testvér szerződésre lépett, mely szerint kötelezték magukat az iránt intézkedni, hogy uradalmaikból az irományok évenként beküldessenek a levéltárba, a levéltárnoknak pedig kötelességévé tétetett hogyha ez egyik vagy másik fél részéről elmarad, tegyen erről jelentést Lajos grófnak, a ki aztán intézkedni volt köteles.¹ Kivétettek a határlevelek, melyek két példányban voltak kiállítandók, az egyik ment a központba, másik az illető uradalmi ügyésznél maradt.² Ennek a szerződésnek megfelelőleg 1829 február 23-án egy körlevél adatott ki a három jószágigazgatóhoz.³ Azonban ennek az egyezésnek végrehajtása is nagy nehézségekbe ütközött. 1829 június 22-én Lajos gróf öcsését Pált sürgeti, hogy az 1827-i megegyezés szerint az okmányokat küldesse be, mert

¹ U. o. 20. szám.

² U. ott.

³ U. o. 22.

különben az elenchusok, melyeket már elkészítettett, hiányosak maradnak.¹ 1829 február havában Tibolth levéltárnok a munkában már anynyira előrehaladt volt, hogy csak a Pál és István grófok iratai voltak hátra, Lajos gróf iratai már elenchusba voltak foglalva.²

Az első rendszeres katalogus szerkesztőjének Tibolth Mihálynak 1833 april 5-én bekövetkezett halála után a levéltárnoki állásra Chapó Móricz uradalmi ügyész neveztetett ki, a ki 1833 julius 3-án Széchényi Lajos gróf által uj hivatalába bevezettetett.³ Széchényi Lajos gróf, mint a család seniora ekkor julius 1-én egy levéltárnoki utasítást adott ki, mely így hangzott:

Levél-Tárnoki Instructio.

A Levél-Tár a Familiának nem tsak Birtoki Igazait mutató okleveleit rejtven kebelében, hanem annak keletét s emelkedését emlékbén tartó Irományok is, mint a' Honi Nagygyaival folytatott levelezések, megtisztelő fejedelmi Iratok, 's más illy diszesítő Jegyzetek abban lévén letéve, méltán el lehet mondani, hogy a familiának Kintse és Disze a' Levél-Tárban őriztetik, mellyre mindenkor a Levél-Tárnoknak tántorithatatlan hűsége és valódi Nemes Characterere nyújtja ugyan a legmegnyugtatóbb kezességet, mivel mindazonáltal annak Tiszte nem az egyedüli őrzésben, hanem a Jusok törvényes kikeresése és védelme tekintetéből tselekvő foglalatoskodásban is áll, mikép intézze ezeket a' következő Szabások határozzák el, mellyeket a' Levél-Tárnoknak követni Hit letétellel fogadott kötelessége.

1. A' Levél-Tárban lévő Birtoki Igazakra szolgáló okleveleknek időszakazi Lajstromát, a' mennyire ez készen nem vólna, négy példányokban elkészíteni igyekezzen, és azokat aláírásával hitelesítvén nékem és mindenik Testvéremnek helyben hagyásom után egy ki adasson, a' negyedik pedig a familia Archivum számára fenn tartasson. — Ezen Lajstromnak elkészítésére utmutatásul szolgálhatnak és szolgáljanak is néhai Kocsobai Tibolth Mihály Archivarius Ur által még 1821.^{dik} Esztendőben Deczember 27.^{dikén} nagy szorgalommal deák nyelven (de coordinatione nova Archivi propositio) kidolgozott, az

¹ U. o. 25. szám.

² L. u. o. a 32. szám alatti iratokat, Lajos gróf a kész elenchusokat addig nem akarta kiadni, a míg testvérei az iratokat be nem küldték. István gróf kormányzójától Lunkányi (Liebenberg) Jánostól 1829—1831-ből maradt fenn néhány levél, mely az iratok beküldésére vonatkozik. U. o. 33. szám.

³ Tibolth haláláról jelentés és Chapó beiktatásáról szóló tanusítvány u. o. 39. és 40. szám alatt.

illetők által helyben hagyatott és $\frac{1}{2}$. alatt ide tsatolt különös Rend-
szabások.

2. Ha a' Familia közösen, akár törvényes Perrel Jószágot vagy Birtoki Igazat nyerend, akár pedig illyeseket királyi adomány-
nyal, vagy magán, de hiteles Szerződő Levéllel szerzend, ezeknek oklevelei szinte a' köz Levél-Tárban, mint köztulajdon tetetni és tar-
tatni fognak.

3. Az osztály után egyik, vagy másik Testvér által szerzett Jószá-
g, vagy Jószágek valamint a' szerző Testvért magánosan illetik, és azokban a' szavatosság (Evictio) a' többi Testvért nem érdekli, úgy az azokról szöllő szerző Levelek is mint magántulajdon tekin-
tetvén, természetök szerint a' közös oklevelek közé nem tartoznak; ha mindazonáltal az illy szerző Testvér bátorság okáért ezeket e' köz Levél-Tárba letenni akarná, az szabadságában áll, melly esetben az illy magán tulajdoni Leveleket tsak azoknak tulajdonosa használhat-
ván annak nyilván kijelentett akarattya nélkül azokat a' többi Test-
vérek vagy maradékaik egyszerű másolatban is ki ne vehessék.

4. Az Uradalmak vagy általjában a' Jószágek jövedelmeiről és kiadásairól az osztály olta vezetett Számadások mindegyik Testvér-
nek magán tulajdoni lévén, ezek a' közös Levél-Tárba nem jöhetnek; ellenben a' boldog emlékezetü Kegyes Atyának idejébéli Számadások, mellyekben az egész atyai örökösödése, Jus és Haszonvétel, gyakorlati Jegyzetek és Nyugtatóványok foglaltatnak, a' közös Levél-Tárba tar-
tozandók.

5. A Levél-Tárba letett familiai oklevelek vagy követelő (acti-
vus) vagy szenvedő (passivus) Perekben használhatók leginkább. — Az egész Familiát követelőkép érdeklő Perek az öregebb Testvérnek neve alatt szoktak megindittatni, szabad lévén mindegyik Testvérnek ön nézeteit és Véleményét az illy közös ügy kivívásához hozzáadni; — ha mindazonáltal illetén Perekben akár valamely oklevélnek hiteles másolatja, akár az eredetinek a' törvény előtti közlése az illető Ügy-
véd által kívántatnék, ezt a' Levél-Tárnok nem máskép, mint írásbéli Rendelésekre fogja kiadni, és az eredetit, melly tsak Reversalis mel-
lett adathatik ki, vissza kívánni; ha egyes Testvér osztály részének bővítését vagy meg sértett Igazainak orvoslását követelő Perrel szor-
golja, ezen esetben annak kívánságára hiteles másolat, vagy az ere-
deti oklevél is, de ez a' vissza adás kötelessége mellett kiadathatik. — Hasonlóképpen ha a' szenvedő Perek az egész familia ellen folytat-
tatnak, a' fellebbi mód szerint az oklevél kivételét én fogom eszköz-
leni; ha pedig egyes Tagot érdekelné az illyes per, akkor az érdek-
lett Familia Tagjainak kívánságára lészen az oklevél kiadandó.

6. Sokszor megtörténik, hogy Idegenek a' familiával közös just nem tartók, vagy Igazaik felvilágosíttására, vagy használatjuk törvé-
nyesíttésére, a' Familia Levél-Tarából valami oklevélnek, vagy Nyugtatóványnak hiteles kiadattatását kérik. — Igaz ugyan, hogy ezzel a

familia nem tartozik, de illendő lévén, hogy a' mennyire ez ártatlannul és másoknak hasznával megeshet, meg ne tagadtassék; azért egy illyes valamelyes Irományt kinyerni kívánó Idegen, kérelmét hozzám mint öregebb Testvérhez fogja intézni, ki annak tárgyát azonnal vélemény adás végett a Levél-Tárnokkal közölvén, 's a' tárgy a Levél-Tárnoki véleménnyel együtt a többi Testvérek vagy részes atyafiak belátása alá terjesztetvén, ha a' közös atyafiság az illetén levél kiadást reá nézve ártatlannak találandja, Rendelésekre a' kívánt Iromány hiteles másolatban vagy Reversalis mellett az eredeti is ki adathatik.

7. A' fellebb meghatározott eseteken kívül se eredetiben, sem hiteles másolatokban okleveleknek kiadása meg nem engedtetik, valamint hogy Irományokat az Archivumból kivegyen, és maga lakására vigye, szorossan tiltatik, hanem az Archivum mellett lévő, és e végre rendelt szobában végezze hivatalos munkáit.

8. Minden esztendőnek végével az 1820-dik Esztendőben Febr. 13-án kelt Circulare és 1827-diki Julius 16-án kötött Egyezésnek 7-ik pontja szerint a Testvérek és részes Atyafiak vagy ezeknek Directorai az idő közben szerzett Irományoknak beadására felszöllitassanak, és ugyan az Esztendőnek végével mindenkor környülállásos, időközben pedig elő fordult nevezetesebb dolgoknál nékem különös tudósítást tegyen. Dehogy mindenki határozottan tudhassa, mit kellenék a fő Archivumba adni, // alatt ide zárt tárgyak őszveirását közölje Archivarius Ur Testvérjeimmal, vagy azoknak kormányzóival.

9. Az Archivariusnak fő kötelességei közé tartozandó az is, hogy a Familiának Birtoki Igazait gyökeresítő okleveleit valamint keletét 's emelkedését tárgyzó és magát az Archivumot tökéletesítő Irományokat ki nyomozni és megszerezni törekedjék, egyszersmind a tett és teendő szükséges lépésekről engemet idején tudósítsion.

10. Semmiféle idegen foglalatosságot, habár ez által Tisztjét el sem mulasztaná, vagy meg sem sértené, magára ne vállaljon különös és minden illyes ujj esetre ismételve írásban ki nyert engedelmem nélkül.

11. Az Esztendőnek végével a közös költségekről készült Számadását bé adja.

12. A' Czenki kripta Számadást vezesse boldogült édes Atyám Testamentomának 9-dik pontja szerint, arra ügyelvén egyszersmind, hogy a' fundáló Szándéka tellyesíttessen, és haszontalan kiadások ne történjenek.

13. Rendes naplókönyvet vezessen, mellyben a Familia Tagjaival vagy Idegenekkel történt Levelezés, Reversalisok és akármí előforduló tárgyak évenként szorgalmatosan fel jegyezve említettessenek.

Költ Sopronban, Julius 1-^o napján 1833. Gróf Széchényi Lajos m. k. mint a familia seniora.

A levéltári munkálatok ellenőrzésére szolgált az a rendelet, melyet Széchényi Lajos gróf 1834 december 10-én adott ki, s melynek értelmében a levéltárnok köteles volt a végzett munkálatokról minden két hónapban részletes jelentést tenni.¹ Az 1833-i instructión kívül úgy látszik volt még egy másik instructió is, mely az előbbtől különböző utasításokat tartalmazhatott. Erre látszik mutatni Chapó Móríczt levéltárnok egynémely levele, mely a levéltárnoki instructió egyes pontjaira hivatkozik, a melyeknek tartalma az 1833-ival nem egyezik meg. Különben a Lajos gróf által 1852-ben kiadott utasítás az 1833-ival majdnem teljesen meg-egyeznek. Frank Márton levéltárnok lemondása után, ki Chapó Mórícznak utódja volt, alkalmasint új utasítás készült, erre mutat egy fogalmazvány, kelet és aláírás nélkül, mely ellenészrevételeket tartalmaz az utasítás 4., 9. és 15. pontjaira nézve.²

A lajstromozási munka eközben nagyon lassan haladt előre. 1846-ban a munka még mindig nem volt befejezve. Széchényi Lajos gróf türelmetlenségének a levéltárnokkal szemben hangos kifejezést is adott, a mivel arra készteté Chapó levéltárnokot, hogy 1846 szeptember 25-én egy terjedelmes iratban védje magát a késedelmezés miatt, melyben előadja, hogy a lajstromozást ugyan már 1843-ban bevégezte, azonban az anyagnak összevetése a lajstromokkal, továbbá a signálás, elrendezés stbre nézve akadályul szolgáltak más közbejött dolgok, kutatások, újabb iratok átvétele és feldolgozása, melyek között a legtekintélyesebb a Peresztegről beküldött iratok voltak 39 csomagban s. i. t. A jövőre nézve arra a kérdésre, vajon adassék-e a levéltárnok mellé még segéd-erő, nem-mel válaszol, mivel hogy »Kétségen kívül van, hogy ha hárman, négyen szerkesztenek, több dolgoztatik fel (feltevén, hogy az e' végre alkalmazandó egyénekben a' kellő értelem és egyéb tulajdonok megvannak), mint egy vagy két egyén által, de azon kívül, hogy ezen egyéneket még a szerkesztés módjában előbb bevezetni — s őket minden ágaival megismertetni kellene, el nem mellőztethetnék még is, hogy a levéltárnok, a kit a felelősség egyedül illetne, e munkálatokat át ne nézze, azokat a szükség esetében ki ne igazítsa, mert a levéltárnoknak azon fellül betsületében is fekszik, hogy helyes munka tétessék; e mellett tanácsos volna-

¹ U. ott 43. szám.

² A 14. szám alatti csomag végén levő iratok között.

egy családi levéltárnak kezelését több, a mellett meg nem marandó és utóbb is a világba elszállendő egyéneknek feltárni és tartalmával megismertetni? én legalább ezt a Nagy Méltóságu grófi Családnak nem javalhatom; azért is

Alázatos véleményem az: hagyassék meg a' levéltári egyéniség száma úgy, mint jelenben van, és ha a' levéltárnok más teendőkkal elfoglalva nem lesz, hanem szorossan az irományok rendezése mellett maradhat, reménylem, három-négy évek leforgása alatt a fellyebb kötelező pontokban elő adott teendők beveztetnek.«¹

E felterjesztésre úgy látszik az is indokul szolgált, hogy 1846 márczius 27-én Chapó mellé Pláza Mátyás neveztetett ki irtoknak 300 frt évi fizetéssel,² ki e hivatalában továbbra is megmaradt. Részére két instructió kelt és pedig egy 1852 márczius 12-én, mely főleg a Chapó halála esetén követendő eljárásról szolt és a következőkép hangzott:

»Arra az esetre, hogy t. Chapó Móricz családi levéltárnok urat valami szerencsétlenség érné; halála közelgetne; vagy véletlen érné, családom nevében e következőket rendelem.

1° Levéltárnok ur egészségéről mindenkor igaz tudománya legyen, és folytonos felvigyázása, főképen gondja, hogy ha a végéhez közelgetne, tüstént mlgos gróf Pálnak és Frank Márton ügyvéd úrnak, ennek pedig netaláni távollétével Remete ügyvéd urnak, mint Frank ur substitutussának jelentést tegyen; aztán pedig magánál tartva a levéltár kulcsait, folytonossan Chapó urnál maradjon.

2° Ha ez haldokolni kezd, minden további kérdés nélkül a Districtualis bírónál (P. tto.) Reisch urnál vagy ezt vagy egy hivatalos egyént, a ki hivatalos pecsétjét magával vigye, híjja el tüstént, levéltárnok ur halála megesvén, azzal az elhozott egyénnel és Frank vagy Remete urral, ha ezek elég korán a mint kell elhivattak, átke-resnek és összeírnak, és pedig különösen a tartalmak szerint röviden captisalva:

a) Mindennemű családi irományokat, documentumokat, correspondentiákat, Protocollumokat, Reversalisokat, conceptusokat, prae-notatiokat, indexeket etc. etc. egy szóval mindeneket, a mellyek t. i. directe vagy indirecte érdeklik a családot közösen.

b) Illy formán ismét különb ezeket, a mint a három águnkat érdekelhetik.

c) Az Archivumhoz való mindennemű ajtai vagy almariumi kul-

¹ U. ott.

² Kinevezése u. ott.

csokat vagy pecséteket, ismét külön feljelelve azokat, melyek ágánkat kizárólag illetnek.

3° Ezen tárgyakról Elenchusokat aláírják:

a) Pláza Mátyás ur mint ideiglenes átvevő,

b) Frank vagy Remete ur, mint erre különösen, a család által meghívott tanu.

e) A Districtualis bíróság, mint erre különösen megkért, bár nem hivatalosan, sem törvényesen fellépő bizadalmi törvényes tanúsággal bíró egyén.

4° A csomókat, ezeknek jelenlétében, a Districtualis bírósági egyén által bepecsételtessék és ezeket, Frank vagy Remete ur kíséretében Pláza ur a családi levéltárnoki terembe letéve azt bezárja.

5° Ennek kultsait Frank vagy Remete ur lepecsételve mlgos gróf Pál urnak átadandja, a hol deponálva maradnak további rendelkezésig.

6° Értetődik, hogy ezekről, a mint előfordulandnak és megestek, Pláza Mátyás ur nékem a szokott levélírása által — ha szükségesnek mutatkoznék — különös, Kövesden által küldendő póstával jelentést teend, egyszersmind mlgos gróf Pálnak és Frank ur irodájában is jelentést tenni fog, ha talán ezek is egyuttal valamit nekem küldeni kívánnak.

Kelt Sopronban Martius 12-én 1852. Gf Széchényi Lajos m. h.¹

Chapó Móricznak halála után a levéltár gondviselőjéül Frank Márton uradalmi ügyész neveztetett ki 1852 november 10-én 1200 frt évi fizetéssel. A levéltárnoki hivatal mellett még mint ügyész és pedig mint a család közös ügyésze működött.² Melleje ugyancsak Pláza Mátyás rendeltetett és pedig most már nem mint irnok, hanem mint lajstromozó, 1852 november 12-én, 600 frt fizetéssel és 200 frt lakpénzzel.³ Ez állás szervezésére úgy látszik Frank Márton kettős hivatala szolgáltatott okot, a ki mint ügyész nem szentelhette magát kizárólag a levéltárnokságnak. Az új állásnak megfelelőleg új instructió is adatott ki a lajstromozó részére 1852 november 10-én; szólott pedig ez a következőkép:

»Mint a levéltárnoknak segítségére rendelt hivatalnok, annak alája van rendelve 's teendői különösen ezekben határozatnak meg:

1, A' levéltárnok távollétében a kulcsot ő veszi át, és addig mindenről jót áll, a' levéltárnok által rábizottakat pontosan folytatja, az iroda óráit megtartja. Akármelly hivatalos irományok vagy

¹ U. o.

² Kinevezése okmánya u. o.

³ Kinevezése okmánya u. o.

levelezések érkeznének a levéltárnok czime alatt, vigye el vagy gróf Pálhoz, vagy Lunkányi urhoz, kik ezeket felnyitni és neki utmutatást adni fognak, ha t. i. én otthon nem volnék, de ezen esetben azokat felnyitás végett hozzám küldje. Ha valamely oklevél kiadása rendeltetnék általam vagy különösen kívántatnék egyik öcsém, vagy meghatalmazottja által, akkor, de csupán az esetben a' levéltárból azt kihozhatja, 's a' levéltárnok jegyzőkönyvéből expedialja. Ezen tetteről minden esetben a' levéltárnoknak visszajövetelével különös jelentést tévén.

2. A levéltárnok eltávozása esetében feljegyzi a Protocollumban az elmeneteli napot, tárgyat, helyét és a' visszaérkezés napját is.

3. Más a' levéltárnok által reá bízandó hivatalos irászatok mellett főfoglatossága a folytonosan teljesítendő rendezés és lajstromozás, melyet a fentebbi II 1.º pontban meghatározott utmutatás szerint tartozik végezni, e végbül¹

4. A' különösen e' czélra meghatározott családi levéltári irodában naponként a levéltárnok által kirendelendő hivatalos órákban megjelenni és ott munkával elfoglalva napota legalább is hat órát eltölteni tartozik.

5. Hivatali függésben lévén a levéltárnoktól a lajstromozó: tartozik annak minden rendeléseit és mindenféle az irászatok kívüli reábízandó hivatalos dolgokat is pontosan teljesíteni, 's hogy ezen teendői végrehajtásában semmi mellékes foglatosság által gátolva ne légyen, nem lesz szabad más mellék hivatalt, vagy foglatosságot, különös és specialis engedelmem nélkül elfogadni.

6. A kiadandó irományokról a' térítvényeket és ellentérítvényeket fogalmazza és a levéltárnok helybenhagyásával annak rendje és módja szerint elkészíti és ezekről egy különös jegyzőkönyvet vezet, mely a' levéltárban fog állani.

7. Miután a fennebbi 2.^{ik} pont szerint a levéltárba bemenetele lesz, szinte a' hívség esküjével leköteleztetik. — Elvárván tőle, miszerint a grófi nemzetség megtisztelő 's kitüntető kegyes bizalmát méltányolván, a várakozásnak megfelelni igyekezendik.

Horpács Nov. 10.^u 1852. P. H. Gróf Széchényi Lajos s. k. mint idősb testvér.«²

Úgy látszik Pláza azt remélte, hogy Chapó helyét ő fogja elnyerni, s ebbeli reményében csalódva, elkezdett Frank ellen intrikálni. A levéltárban fennmaradt néhány előterjesztésének fogalmazványa, melyben a levéltár kezelése ellen különböző vádakhoz hoz fel, rendtelenségről, a dolgok elhanyagolásáról stb. beszél. Előterjesztésével azonban nem sokra ment, a család seniora megso-

¹ Ez az irat nincs meg, úgy látszik a Tibolth által készített terv lehetett.

² U. ott.

kallván a dolgot, meghagyta neki, hogy őt leveleivel kimélje meg, netaláni alapos kifogásait azonban beadhatja, akkor majd elbirálják.¹ A levéltári személyzet állapotában változás 1858-ig nem állott be, ekkor azonban május 2-án Frank Márton a levéltárnokságról lemondott és lemondását a család seniora, tekintettel arra, hogy ügyészi hivatala őt a levéltárnoki teendők elvégzésében gátolta, el is fogadta. Ezzel együtt azonban a család seniora megszüntette a lajstromozói állást is junius végével és Pláza Mátyást állásából elbocsátotta.² Frank utódja a levéltárnokságban Paúr Iván volt, kinek halála után több levéltárnok nem neveztetett ki.

Frank Márton kinevezésekor újabb utasítást bocsátott ki gróf Széchényi Lajos. Az utasítás, megfelelőleg Frank kettős állásának, két részből állott, az első rész a levéltárt kezelő közös ügyvédre, a második rész a levéltárnokra vonatkozott. Azt az 1852 november 10-én Horpácson kelt instructiót, mely a családi levéltárban eredetiben megvan, úgy látszik később, alkalmassint Paúr kinevezésénél átdolgozták. Erre mutat, hogy az 1852-i iratban irónnal tett bejegyzések és pótlások vannak. A teljesség kedvéért az alábbiban közöljük az utasításnak a levéltárra vonatkozó részét, megjegyezve, hogy az irónnal betoldott részeket [] közt adjuk.

»A levéltár, mint a grófi nemzetség birtokai, jogai kimutatására, védelmére, fentartására, még netán kinyomozandó jogokra vonatkozó okleveleket magában foglaló közös családi kincs, a [levéltárnok] ³ gondviselése, felügyelete, titkos és szorgalmatos kezelése 's felelőssége alá helyezettvén, e végre a levéltár kulcsai az ő kezeibe adatnak át; ⁴ jellemétől tehát méltán és bizton elváratik, hogy a legfontosabb ügyek reája ruházása által benne helyezett bizalomnak — hivatali buzgóság, szorgalom és rendithetetlen hűség által — megfelelni föladata és becsületes törekvése leend.«

»[¹szór A levéltárban] előforduló [minden] dolgok iránt a rendelések, levelezések és irományok a levéltárnokhoz intéztetnek, ki ezeket valamint rendes jegyzőkönyvbe foglalja: ugy abból teszi az expeditiót is; a mennyire t. i. ezek a kapott rendelés szóbeli továbbadását érdeklik, vagy csupán egyszerű kérdések volnának, minden expeditióknál, mellyek a stylusban a kapott rendelettől eltérnek, vagy

¹ U. ott.

² Az erre vonatkozó iratok u. o.

³ Az eredeti fogalmazványban »közös ügyvéd« állott.

⁴ Itt közben kimaradt néhány sor, mely az ügyvédre vonatkozott.

valamely dispositiot tartanak magukban, az általam kiteendő Exp. szükségés. Ezen Jegyzőkönyv minden év végén nekem, mint a grófi nemzetség idősbikének helyeslés végett bemutatandó, aztán pedig a levéltárban tartandó.«

»2^{or} A levéltár lajstromozása, 's az irományok czélszerű rendezése, felhasználása 's kiadása és a visszahelyezése lévén főteendője, e foglalatosságokat maga tellyesitti. A lajstromozásnál az irományok hová tartozását, melly rovat alá valóságát kijeleli 's elenchusokba írja. A levéltárban lévő stb.« Az ezután következő része e szakasznak megfelel az 1833-i utasítás első pontjának.

3. szakasz megfelel az 1833-i utasítás 2. pontjának.

4. szakasz megegyezik az 1833-i 3. szakasszal.

5. szakasz azonos az 1833-i 4. szakasszal.

6. szakasz ugyanaz, mint az 1833-i 5. szakasz.

7. szakasz egyenlő az 1833-i 6. szakasszal.

8. A fellyebb meghatározott eseteken kívül se eredetiben, sem hiteles másolatban okleveleknek vagy más a Levéltárba való Irományok, Lajstromok, Nyugtatók, Számadások, Levelezések etc. etc. kiadása vagy közlése semmi módon és semmi esetre se engedtetik meg; a levéltári iratokat a leendő kidolgozás végett is, egyedül csak a lakásán a grófi házban e végre határozott Irodába (mellyben magán kívül senki más dolgozni, jární-kelni, látogatást fogadni etc. etc. nem fog, sőt a mellyben a családi levéltári dolgokon kívül semmi más idegen dolgokat folytatni nem szabad) viheti, a honnét haszonvét után, ezeket a Levéltárba vissza tenni tartozik.

A 9. pont nagyjában megfelelt az 1833-i 8. pontnak, mindössze csak annyival bővült, hogy a 10. (az 1833-i 9.) pontban foglalt kutatásokról, továbbá a registrálás előmeneteléről és egyéb nevesebb dolgokról a család seniorának félevenként volt köteles jelentést tenni.

A 10. ponthoz (megfelel 1833-i 9.) a következő járult: »Mi végre mindenek előtt főkötelessége a nemzetségi jogokat, különös studiummal megismerni, hogy előforduló kérdéseknél felvilágosításokat adhasson.«

11. pont megfelel az 1833-i 11. pontnak.

12. pont ugyanaz, mint az 1833-i 12. pont, bővülvén a következővel: »Minden év végével engem az eredményről tudósítván, úgy előadandó netaláni nehézségekrül, az év folyta alatt is.«

13. »[A kiadandó iratok felül térítvényt készített, s ezt az átvevő által aláíratja, a levéltárnok pedig az iratokat aláírása alatt kiállítandó ellentérítvény mellett adja ki.] A térítvényekről külön jegyzőkönyvet vezet, [mely a levéltárban áll, hogy a kün levő irományok áttekintése első pillanatra lehetővé legyen téve. Minden év végével a beadandó Prothocolluma mellé, ezekről egy kimutató Tabetlát csatolva beadjon. Ez alkalommal arra is figyelmeztessen, az év elforgása alatt előkelő, a Prothocolluma mellett lévő Documentumok-

bul mellyeket kellene mint olyanokat a Prothucollumból ki, a többi fentartandók közé tenni, és az Elenchusba felvenni.«

14. »A Levéltárnok a minta szerinti esküt tartozik letenni, 's hitének lelkiösméretesen mindenkben megfelelni.«

III.

Mielőtt a levéltár fejlődésének történetét bezárnók, röviden meg kell emlékeznünk azon intézkedésekről is, melyek a levéltári költségek fedezésére tettek. E tekintetben szükségesnek mutatkozott egy bizonyos meghatározott összegről vagy alapról gondoskodni, mely a levéltárnak apró-cseprő költségeit fedezze. Tibolth Mihály halála után is egész csomó számla mutattatott be a grófoknak, melyeket utólag az örökösöknek kifizettek. A rendezett viszonyok megteremtése céljából Chapó Móricz 1835 február 4-i kelettel előterjesztést tett a család seniorának, Lajos grófnak. Előterjesztése abban állott, mondassék ki, hogy a levéltári költségek fedezésére a levéltárból kiadott oklevelek csakis másolatokban adasanak ki és pedig vagy a levéltárnok által hitelesítve, vagy pedig ha azok perekbeni előmutatásra szolgálnának, a vármegyei tisztviselő aláírásával hitelesítve. A leírásra, kiadásra pedig bizonyos díjszabás állapíttassék meg, a mely díjakat mindenki, még a grófok maguk is tartozzanak megfizetni. Megjegyzi továbbá az előterjesztés, hogy miután az ilyenmű kiadásokkal leginkább Lajos gróf, mint a család feje fog terheltetni, mivel a családi pörök az ő nevében szoktak megindíttatni, a reá eső költségek $\frac{2}{3}$ része a többi testvérekre háramlanék át.¹

Ezen előterjesztésre Széchenyi Lajos gróf április 3-án utasította Chapót, hogy javaslatát részletesen kidolgozva terjeszsze elő.² Ennek a felhívásnak Chapó eleget is tett és április 12-én beterveztette a részletesen kidolgozott tervet. E terv szerint kimondatnék, hogy az eredeti oklevelek csak kivételes, rendkívül fontos esetekben adatnának ki, minden egyéb esetben csak másolatokban és pedig a levéltárnok, vagy egy megyei hivatalnok által hitelesítve, a szerint, a hogy azt a kérelmező fél kívánni fogja. A díjszabásról az előterjesztés következő pontjai intézkednek:

2.-szor Fog a kívánó Fél minden fél arcustul, ha ez tsak az

¹ U. o. 44. szám.

² U. o. 45. szám.

egyik oldalán vagyon béírva 20, ha pedig a' fél arcusnak mindkét oldalán által esik az irás, mivel akkor a díszességnek tekentetéből is egész arcust kell venni, 30, és a' midőn az egész arcus béíratik, úgy hogy néki borétéket adni kellek, 40 pengő kraiczárokat, a Láttamozó Vármegyei Tisztviselő úrnak Déjján kívül, a Levél-Tárnokunknak kezéhez lefizetni. Ezen kívül

3-^{szer} Hogyha a Levél-Tárnok valamelyikünknek Rendelésébül, avagy Uradalmi Kormányzóinknak is kívánságára valamely Tárgyról Véleményt ad, ezen Véleménytül is, és a netalán melléje oldalasetott Irományoktól szinte ezen mérték szerint fog fizetni. Ha pedig

4-^{szer} Olly környülállás adná elől magát, hogy a' szükséges Ok-Levélnak lemásolása, ennek sürgetős és hallasztást nem szenvedő használása miatt nyilvánosság kár nélkül lehetetlen volna, avagy nagyobb mennyisége miatt hosszabb, el nem várható, időt kívánna, ugmint a Perek sótt talán más idegen Tagnak hozzájárulása és így különös költség nélkül lemásolható sem volna, úgy mint: az Ábrák és Rajzok, az ilyenek Reversalis mellett adassanak ugyan ki, de az azt használó Fél köteleztessék a Levél-Tárnokunknak kezéhez az egy negyed esztendőnél tovább nem tartó használásért 1 ftot pengő pénzben és így minden negyed esztendőre annyit fizetni.«¹

A többi pontok a begyült pénz kezelésére és elszámolására vonatkoznak. Ezt a tervet Chapó levéltárnok 1835 április 12-én terjesztette be a család seniorához. Azonban a levélben még egy másik ajánlatot is tett. Azt ajánlotta ugyanis, hogy e másolási, hitelesítési taksa helyett inkább egy más alkalmas tőke biztosíttassék és e végből azt ajánlotta, hogy a három grófi testvér kötelezze magát évenként 40 frtot és ennek hatos kamatát fizetni be erre a célra, a mely esetben 10 esztendő alatt előreláthatólag összejönne a kiadások fedezésére szolgáló tőke.² Lajos gróf ez utóbbi terv felé inkább hajlott, azt elfogadta, valamint a többi testvérek is elfogadták azt.³ A módozatokra, a befizetés részleteire stbre nézve azonban az úgy nem dőlt el, a levéltár iratai több

¹ Az előterjesztés u. o. 48. szám.

² U. o. 47. szám.

³ Az erre vonatkozó és ezzel összefüggő iratok 51—54. és 56—62. számok alatt.

sürgető levelet és egyéb okiratot tartalmaznak, melyekből kitétnik, hogy ezen összegnek lefizetése sem történt pontosan.¹ 1848 táján úgy látszik abban történt megállapodás, hogy a három testvér mindegyike bizonyos megállapított tőkét szán erre a célra, a melynek kamatai fordíttatnak a mondott célra. Sajnos, a levéltári iratok közül az erre a kérdésre vonatkozók hiányzanak, csakis az elenchusból konstatálható, hogy Lajos gróf 1848 január 1-én 600 p. frtról és ennek 5-ös kamatairól kötelezvényt állított ki. A másik két testvér, úgy látszik, ily kötelezvényt nem adott ki. Lajos gróf kötelezvénye az iratok között nincs meg, az a feljegyzés szerint Frank Mártonnak adatott ki, kitől vissza nem került.

Ezzel bevégeztük a levéltár alakulásának és fejlődésének rövid ismertetését, térjünk át most magának a levéltár anyagának ismertetésére.

IV.

A Magyar Nemzeti Múzeumban elhelyezett családi levéltárak sorában 1895. óta foglal helyet a gróf Széchenyi-család levéltára, mely terjedelménél fogva egyike a legnagyobb levéltáraknak, melyet a Múzeum őriz. Terjedelménél és a család és a Múzeum közti szoros viszonytól fogva e levéltárnak egy egész külön szoba jelöltetett ki. A levéltári helyiségeknek földszinti termei egyikében van felállítva, melyet majdnem teljesen megtölt.

A felállításnál a családi levéltárak rendezésénél követett gyakorlattól eltérő eljárás követtetett. A Széchenyi-levéltár anyaga nem rendeztetett chronologiai rendben, hanem megtartatott az eredeti rendezés, a mely szerint a levéltár Sopronban kezeltetett. Az a körülmény, hogy a levéltár már teljesen rendezve és pontos elenchusokkal ellátva vétetett át a családtól, javallta, hogy az eredeti állapot fenntartassék. Ennek megfelelőleg a folyó signaturák szerint rendeztetett a levéltár, csomagonként folyó számozással. Összesen 547 csomag van, melyből az 513—547. számokat az évszám szerint rendezett anyag foglalja el.

Az elenchusnak tartalmából csak az első két kötet (I. kötet 1—4. és I. kötet 5—17. sz.) tartalmát közöljük részletesen, a többit feleslegesnek tartottuk. Megjegyzendőnek tartom, hogy az I. kötet

¹ L. az imént idézett iratokat.

6. számú csomagja, mely »Alapítványok a női ág számára« czim-mel szerepel az elenchusban, a levéltárban nincs meg, az a grófi család ügyvédje által visszatartatott, s jelenleg is nála van.

Az első kötet tartalma a következő:

1. szám. Nevezetesebb családi iratok. Kezdődnek 1651. évvel, a legutolsó darab 1882-ből. E csomagban őriztetnek a családra vonatkozó nevezetesebb iratok, továbbá keresztlevelek, gyászjelentések.

2. szám. Czimadományozások és egyéb kitüntetések. Tartalmazza többek között a család czimereslevelét 1629-ből, a család grófi diplomáját 1697-ből, továbbá a család egyes tagjai részére kiállított kinevezéseket, útleveleket, rendjeladományozási okmányokat, továbbá országgyűlési és egyéb meghívók. A legrégebbi okmány 1565-ből, a legfiatalabb 1887-ből.

3. szám. Végrendelkezések. És pedig az I. csomagban Széchényi György primás, Széchényi Lőrincz és neje, Széchényi Pál kalocsai érsek, özv. id. és ifj. Széchényi Zsigmond grófné végrendelezései. II. csomag Széchényi Ferencz gróf, özv. gr. Széchényi Ferenczné és Clam-Gallas Lujza férj. gr. Széchényi Lajosné végrendelezései. Függelékül Rokonok végrendelezései. III. csomag gróf Széchényi Lajos, Pál, István és özv. gr. Széchényi Jánosné végrendeletei. Függelékül Széchényi Lajos gróf contra Pál és István az anyai örökség miatt.

4. szám. Szerződések a család tagjai között, 6 csomagban.

5. szám. Majoratusok. A szt-iváni, sárvári és pölöskei hitbizományokra vonatkozó iratok.

6. szám. Alapítványok a női ág számára. E csomag még a család ügyvédjénél van

7. szám. Széchényi György és Pál érsek vegyes iratai és pedig György érsekre az 1628—1699. évekből, Pál érsekre vonatkozók az 1627—1710. évekből.

8. szám. Széchényi Pál érsek hivatalos iratai az 1701—1712-ig terjedő időszakból, majdnem kizárólag in negotio pacificationis cum malecontentis Hungaris.

9. szám. Családi levelezések 1666—1812. évekből. Ehhez járul még külön gróf Széchényi Ferencz levelezéseinek gyűjteménye 3 csoportban és pedig 1. Collectio epistolarum ad C. Franciscum Széchényi a viris in eminentiore dignitatis gradu consti-

tutis exaratarum de diversis annis 3 csomagban, 2. Collectio literarum per varios partim gratiarum actorearum partim petitoriarum ad C. Franciscum Széchényi exaratorum de annis diversis 2 csomagban, 3. némely tudósoknak részszerint barátságos, részszerint pedig tudományos levelei 2 csomagban. Főleg ez utóbbi csoport foglal magában érdekes leveleket a korabeli tudományos világ előkelő tagjaitól. Mindhárom csoportban a levelek íróik szerint betűrendben vannak elhelyezve.

10. szám. Széchényi Ferencz gróf hivatalos iratai. Tartalmát részben királyi biztosi és báni helytartói, részben somogyi főispáni és vasvármegyei adminisztratori működésére vonatkozó hivatalos iratok képezik. Ide tartoznak a hivatalos iratok protocollumai somogyvármegyei főispáni működésére vonatkozólag 1802- és 1809-ből, továbbá a vasvármegyei protocollumok 1807—1810, mindegyik évből több kötet, indexekkel ellátva.

11. szám. Vegyesek. A családra vonatkozó különböző tartalmú iratok, melyek, mint látszik, más csoportba nem voltak beoszthatók.

12. szám. Széchényi Ferencz gróf kéziratjai. E csomag a Sz. Ferenczre vonatkozó levéltári akták között a legbecsesebb, irodalmi tekintetben is kiváló értékkel bír, de értékkel bír egyuttal azért is, mert bepillantást enged Sz. Ferencz gróf lelkületébe, jellemrajzához számos becses adatot szolgáltat. Tartalma az elenchus szerint részletezve a következő:

a) Gedanken des Grafen Franz v. Széchényi was er durch 32. Dienstjahre für Ungarn zweck widriges, für König und Land Nachtheiliges und für die ganze Monarchie einstens Bedenkliches erfahren habe. Ehhez 8 melléklet 1. Alberti regis decretum. 2. Andreae II. regis decretum. 3. Operis trip. Partis I^{ae} titulus 9us 4. Diploma Leopoldi I. Imp. et Reg. de anno 1659. 5. Juramentum Ferdinandi I. Im et Regis occasione coronationis suae Albae-Regiae praestitum. Omnes quinque appendices latine et germanice. 6. Antwort Sr. Majestät des Königs Franz I. auf die Einladung der Stände des Königreichs Ungarn zur Krönung. 7. Ueber die Praedialisten. 8. Von den Districten der Jazygier und Cumanier dann von Hajducken und Zipser Städten.

b) Flüchtige gedanken über die künftige Sicherheit der Oesterreichischen Monarchie verfasst vom Grafen Franz Széchényi

nyi dem Palatinus des Königreichs Ungarn Joseph Erzherzogen v. Oesterreich eingereicht.

c) Etwas über Ungarn und zwar

1. über Ungarns Regierungsform und Constitution

2. über die Lage Ungarns unter den Kaisern und Königen Joseph II. Leopold II. und Franz II. und was gegenwärtig auf einen etwa nothwendig zu ersahenden Landtage vorzunehmen nicht dienlich und zweckmässig sein dürfte.

d) Von den Verhältnissen des Ungarischen Unterthans zu seinem Grundherrschaft zur Aufklärung des Vorwurfs als wäre der Ungarische Bauer oder Unterthan ein Sklave und würde als solcher sowohl in Bezug auf sein Vermögen von seinen Grundherren behandelt, und als sei diesetwegen kein Grund vorhanden, den der übrigen Lasten und Abgaben wegen zu bedauern, die er für den Staat, das Comitatus, seinen Pfarrherren und das Militär zu tragen und an selbe abzuführen schuldig ist.

e) Aus dem Briefe eines Ungarn an seinen Freund über das Buch zwei Recensionen über Piringers Bänderien und ein zu Raab erschienenen Hyperantiepikesis. Wien 1816. bei Heubner und Volke. E szám a csomagból hibázik

f) Extractus legum partim in Corpore iuris, partim in Verböczii Tripartito partim in instructionibus Fororum et Dicasteriorum regni Hungariae contentarum ordine dephabetico digestus per C. Franciscum Széchényi manu propria conscriptus.

g) Vom Zeitgeist, verfasst v. Grafen Franz v. Széchényi.

h) Connotationes variae et extractus librorum Hungaricorum et Hungariam concernentium, propria manu C. Francisci Széchényi conscripti.

i) Descriptio itineris sen peregrinationis C. Francisci Széchényi per Germaniam, Belgium, Galliam, Angliam et Scotiam anno 787.

k) Consignatio quaestionum idealium cognoscendi districtum Zagrabiensem per C. Franciscum Széchényi confectae.

l) Signaturae et observationes C. Francisci Széchényi de constitutivis partibus cassae domesticae de objectis commissariaticis, de insurrectione manu propria et labore congestae.

m) Észrevételei és javallatai Széchényi Ferencz grófnak az 1790. évben országgyűlésileg rendelt választmányok jellesb, nagyobb érdemű tárgyak feletti munkálataira, melyben a hon és nemzet

fentartása s boldogítása iránti törekvése, mély előrelátása 's az emberiség iránti szeretete kitűnnik. Magyar, latin és német nyelven készítve.

13. szám. A Széchenyi Országos könyvtárra vonatkozó iratok, 2 csomagban.

14. szám. A családi levéltárt illető okmányok.

15. szám. Festetich Mária grófnő hagyatékára vonatkozó iratok.

16. szám. Nagy-Czenki kápolna és sírboltra vonatkozó iratok.

17. szám. Vegyes iratok. E csomagban van többek között Pázmány Péter, az esztergomi káptalan és Érsekujvár szerződése az érseki könyvtárt illetőleg, Pap István czimeres levele 1655-ből, a Pesthy-család két eredeti czimeres levele, az egyik 1578-ból, czimerkép nélkül, a másik 1580-ból Pesthy György részére czimerrel, Frischmann Ambrus czimeres levele 1680-ból, azonkívül egyes Széchenyi Györgyre vonatkozó iratok.

Ez a tartalma a nevezetesebb, családi vonatkozású iratesomagoknak. A II. kötetel kezdődnek a birtokokra vonatkozó irományok egész a VI. kötetig. Ez utóbbi tartalmából megemlítjük a 25. számú csomagot, mely Elenchus miscellaneorum actorum publico-politicorum czimet visel, és a mely általánosabb érdekű okiratokat, részint másolatban, részint eredetiben, nyomtatványokat stb. tartalmaz.

A VII. kötet, a mely az elenchusba nincs fölvéve, pöriratokat tartalmaz. E hét kötet állománya az 1—285. folyó számokat foglalja magában. A 286. számnál kezdődnek az egyes tárgyak szerint rendezett iratok, melyeknek egy része a levéltárral átvett rendezetlen anyagból került ki, és pedig

286—305. számok. Pöriratok 20 kötet.

306—335. A Széchenyi uradalmakra vonatkozó összeírások, protocollumok, gazdasági följegyzések.

336—362. Levelezések protocollumai 1787, 1789, 1790, 1796, 1797, 1798, 1799, 1800, 1801, 1802, 1804, 1805, 1809/10, 1811, 1812, 1814, 1815, 1817, 1818, 1819, 1820. és 1821. évekből.

363—367. A csokonyai uradalom tüköre 1790—1804. 5 kötet.

368—371. Pölöske-, Eger- és Szt.-Györgyvári uradalmak tükre 1792—1803. 4 kötet.

372—375. Marczali uradalom tükre 1793—1804. 4 kötet.

- 376—408. Különböző pöriratok.
 408—451. Számlák.
 452—460. Uradalmakra vonatkozó iratok.
 461. Nemes testőrségre vonatkozó iratok.
 462—465. Esterházy családra vonatkozó iratok.
 466—467. Urbarialiak.
 468. A franciskánus barátok pöre Kéry Ádám ellen.
 469. Pénzügyi dolgok.
 470. A Kulpa folyó szabályozására vonatkozó iratok.
 471—497. Levéltári jegyzőkönyvek és számadások.
 498—502. Számadások.
 503—507. Elenchusok.
 508. Térítvények.
 509. U. azok jegyzőkönyve.
 510. Paur Ivánhoz a Széchényi-család tagjai által intézett levelek.
 511. Paur Iván hivatalos iratai.
 512. Paur Iván egyéb iratai.
 513—547. szám. Évszám szerint rendezett anyag.

A levéltárral együtt a rendezett anyagon kívül még egy nagyobb tömeg rendezetlen, lybusszerű irathalmaz vétetett át. Ennek rendezése, a mennyiben benne nem voltak nagyobb terjedelmű, bizonyos tárgy szerint csoportosított iratok, évszám szerint történt. Kezdődik ez anyag az 1316. évvel, míg a legutolsó darab az 1897. évből származik.¹ Azonkívül tartalmaz ez anyag elenchusokat, iratjegyzékeket, továbbá genealogiai iratokat, tervrajzokat és számadásokat. Ebbe az anyagba osztatott be az időközi gyarapodás, melyet a család egyes tagjai, így gróf Széchenyi Béla koronaőr juttatott a családi levéltárba.

A levéltár anyagában mindössze hat darab eredeti középkori oklevél található és pedig két Árpád-kori 1278 és 1283-ból egy-egy az 1318, 1371, 1468 és 1512. évekből, azonkívül egyes középkori oklevelek másolatban. Az iratok főtömege a XVIII. és XIX. századból származik.

A levéltár végén vannak elhelyezve azok a tárgyak, melyek a soproni levéltárban külön, az u. n. letéti szekrényben őriztettek.

¹ A mohácsi vész előtti időből ez anyagban csak másolatok vannak.

E tárgyaknak csak egy részét vette át a Múzeum, a többi a családnál maradt. Az átvett iratok és tárgyak a következők:

1. Gróf Széchenyi Ferencz naplókönyve. Rövid bejegyzések életének nevezetesebb mozzanatairól. E bejegyzéseket Széchenyi Ferencz 1816-tól kezdve tette meg visszamenőleg, továbbá egész halála évéig vezette. A könyvecsét a gróf 1816-ban kapta ajándékba. A bejegyzések közül, melyek kivétel nélkül német nyelven történtek, megemlítjük azokat, melyek a Nemzeti Múzeum alapítására vonatkoznak.

2. 1834 aug. 25. A bajor királyi akadémia tiszteletbeli tagsági oklevele gróf Széchenyi István részére.

3. 1835 febr. 26. Sopron város diszpolgári oklevele gróf Széchenyi István részére.

4. 1836 május 13. Győr város polgári oklevele ugyanannak.

5. 1837 márczius 3. Buda város polgári oklevele u. annak.

6. 1838 julius 23. Arad város diszpolgári oklevele u. annak.

7. 1838 szept. 7. A M. T. Akadémia tiszteletbeli tagsági oklevele u. annak.

8. 1846 ápril. 11. A Tiszavölgy szabályozására vállalkozók kötelezvénye.

9. 1846 junius 23. A kir. m. természettudományi társ. pártoló tagsági oklevele gr. Széchenyi István részére.

10. Egy csomag gr. Széchenyi Istvánhoz intézett levél.

11. Egy lepecsételt, leveleket tartalmazó csomag, rajta gr. Széchenyi István kezétől származó följegyzés.

12. XI. Kelemen pápának bullája.

13. Egy sárga selyemszalag, rajta fekete betűkkel Maria Dorotia felírás.

14. A soproni harangok öntésére vert emlékérem.

15. Pápai pecsét töredéke.

16. Gróf Széchenyi Istvánnak több levele Paur Ivánhoz, köztök néhány Széchenyi Istvánnétól.

17. A lánczhyd alapköletételéről szóló és az ezüst kanálnak és kalapácsnak a Múzeumnak való ajándékozásáról szóló tanusítvány.

A családi levéltárba tartozik, de elkülönítve kezeltetik a gróf Széchenyi Pál volt m. kir. kereskedelmi minister hagyatékából származó iratok gyűjteménye, melyet fia, gróf Széchenyi Aladár helyezett el örök letétképen. Kivánságához képest ez iratok külön,

de a levéltár anyagához folytatólagosan elhelyezve őriztetnek, külön bélyegzővel megjelölve. Ezek az iratok két csoportra oszlanak. Az első részben általánosabb családi iratokat, továbbá gr. Széchényi Pál személyére vonatkozókat, kamarási oklevél, kinevezési okmányok, rendjelek adományozásáról szóló oklevelek stb. tartalmaz, a II. csoport gr. Széchényi Pálnak egyéb iratait tartalmazza, u. m.: kinevezési okmányai az udvari cancelláriához, mandátumok, gazdasági egyletek és egyéb testületek üdvözlő iratai, 1885. évi országos kiállítás, levelezés Rudolf trónörökössel, levelezés Lucius porosz földmivelési miniszterrel, Berchem gróf német consullal, Tisza Kálmán és b. Orczy Bélával, testületek és egyletek búcsúja, levelezés Jeney ministeri titkárral, gr. Sz. Emil főispáni installatiója Sopronban, levelezés József Ágost fhggel, Tisza Kálmán, Wekerle Sándor és Csáky Albin gróffal, levelezés Lázár Frigyes ezredessel, egyesek részvétnyilatkozatai özv. Széchényi Pál grófnéhoz és gr. Széchényi Aladárhoz, testületek és egyletek részvétnyilatkozatai gr. Sz. Pál halála alkalmából, iparművészeti társulat alapítására vonatkozó iratok, szent-imrei földmivesiskolai alapítvány, bolhói birtokeladás, végül gr. Sz. Pál beszédei és hirlapi cikkeinek fogalmazványai.

E gyűjteménynek legérdekesebb darabjai kétségkívül Rudolf trónörökös 6 db sajátkezű levele gr. Széchényi Pálhoz, továbbá a trónörökösnek az 1885-i kiállítás megnyitásakor ő Felségéhez tartott beszéde, melyet a beszéd elmondása után a grófnak ajándékozott, s melynek hátlapján gr. Széchényi Pálnak erre vonatkozó feljegyzése olvasható. (A beszéd nyomtatva van.)

A teljesség kedvéért meg kell még említenünk a legnagyobb magyarra, gróf Széchényi Istvánra vonatkozó levelek, iratok gyűjteményét. E mintegy 800 dbot kitevő gyűjtemény a Nemzeti Múzeum tulajdonát képezi és évek hosszú során át folytatott gyűjtésnek eredménye. Tartalmát túlnyomó részt gróf Széchényi István által írott levelek teszik, de e mellett vannak még más iratok is. E gyűjtemény szintén a családi levéltárt magában foglaló teremben van elhelyezve, hogy térbelileg is együtt legyen mindaz a levéltári anyag, mely az intézetünket alapítónak családjára vonatkozik.